

4. לעולם יהא אדם ענוותן כהלל (תלמוד בבלי, מסכת שבת ל ע"ב-לא ע"א)

- 1 מַעֲשֵׂה בִשְׁנֵי בְנֵי אָדָם שֶׁהִקְרוּ זֶה אֶת זֶה,
- 2 אָמְרוּ: כָּל מִי שֶׁלֶדָּ וְיִקְנִים אֶת הַלֵּל — יִמַּל אַרְבַּע מְאוֹת זֹו.
- 3 אָמַר אַחֵר מֵהֶם: אֲנִי אֶקְנִימֶנּוּ.
- 4 אוֹתוֹ הַיּוֹם עָרַב שֶׁבֶת הָיָה, וְהֵלֵל חָפַף אֶת רֹאשׁוֹ.
- 5 הֵלֶךְ וְעָבַר עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ, אָמַר: מִי כָאֵן הֵלֵל? מִי כָאֵן הַלֵּל?
- 6 וְתַעֲטַף וְיִצֵּא לְקִרְאָתוֹ. אָמַר לוֹ: בְּנִי, מָה אַתָּה מִבְּקִשׁ?
- 7 אָמַר לוֹ: שְׂאֵלָה יֵשׁ לִי לְשֹׂאֵל.
- 8 אָמַר לוֹ: שְׂאֵל בְּנִי, שְׂאֵל!
- 9 מַפְנֵי מָה רֹאשִׁיָּהוּן שֶׁל בְּבַלְיִים סְגֻלָּלוֹת?
- 10 אָמַר לוֹ: בְּנִי, שְׂאֵלָה גְדוֹלָה שְׂאֵלָתְךָ — מַפְנֵי שְׂאֵן לָהֶם חַיִּית פְּקֻחוֹת.
- 11 הֵלֶךְ וְהִמְתִּין שְׁעָה אַחַת, חֹזֵר וְאָמַר: מִי כָאֵן הֵלֵל? מִי כָאֵן הַלֵּל?
- 12 וְתַעֲטַף וְיִצֵּא לְקִרְאָתוֹ. אָמַר לוֹ: בְּנִי, מָה אַתָּה מִבְּקִשׁ?
- 13 אָמַר לוֹ: שְׂאֵלָה יֵשׁ לִי לְשֹׂאֵל.
- 14 אָמַר לוֹ: שְׂאֵל בְּנִי, שְׂאֵל!
- 15 מַפְנֵי מָה עִצִּיָּהוּן שֶׁל תְּרַמְדִּין תְּרוֹמֹת?
- 16 אָמַר לוֹ: בְּנִי, שְׂאֵלָה גְדוֹלָה שְׂאֵלָתְךָ — מַפְנֵי שְׂדָרִין בֵּין הַחוּלוֹת.
- 17 הֵלֶךְ וְהִמְתִּין שְׁעָה אַחַת, חֹזֵר וְאָמַר: מִי כָאֵן הֵלֵל? מִי כָאֵן הַלֵּל?
- 18 וְתַעֲטַף וְיִצֵּא לְקִרְאָתוֹ. אָמַר לוֹ: בְּנִי, מָה אַתָּה מִבְּקִשׁ?
- 19 אָמַר לוֹ: שְׂאֵלָה יֵשׁ לִי לְשֹׂאֵל.
- 20 אָמַר לוֹ: שְׂאֵל בְּנִי, שְׂאֵל!
- 21 מַפְנֵי מָה רְגִלֵיהֶם שֶׁל אֶפְרָקִים רַחְבוֹת?
- 22 אָמַר לוֹ: בְּנִי, שְׂאֵלָה גְדוֹלָה שְׂאֵלָתְךָ — מַפְנֵי שְׂדָרִין בֵּין בְּצַעֵי הַפְּיִים.
- 23 אָמַר לוֹ: שְׂאֵלוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ לִי לְשֹׂאֵל, וּמִתְרַא אֲנִי שְׂמָא תְּבָעִים.
- 24 וְתַעֲטַף וְיִשָּׁב לְפָנָיו, אָמַר לוֹ: כָּל שְׂאֵלוֹת שְׂאֵל לְךָ לְשֹׂאֵל — שְׂאֵל.
- 25 אָמַר לוֹ: אַתָּה הוּא הֵלֵל שְׁקוֹרִין אוֹתְךָ נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל?
- 26 אָמַר לוֹ: הֵן.

27 אָמַר לוֹ: אִם אַתָּה הוּא — לֹא יִרְבוּ כְּמוֹתְךָ בְּיִשְׂרָאֵל.

28 אָמַר לוֹ: בְּנִי, מַפְנֵי מָה?

29 אָמַר לוֹ: מַפְנֵי שְׂאֵלְךָ עַל יָדְךָ אַרְבַּע מְאוֹת זֹו.

30 אָמַר לוֹ: הֵי זֶהִיר בְּרוּחְךָ,

31 כְּדָאִי הוּא הֵלֵל שְׂתֵּאבְדַּר עַל יְדוֹ אַרְבַּע מְאוֹת זֹו וְאַרְבַּע מְאוֹת זֹו — וְהֵלֵל לֹא יִקְפִיד.

ביאור:

1. המרו — הימרו (שטיינזולץ), התנצחו, התווכחו (ראה: ר"ש ליברמן, מחקרים בתורת א"י, ירושלים תשנ"א, עמ' 483). 9. סגלגלות — עגולים מדי. 10. חיות — מילדות. 15. תרמודין — בני תרמור. תרומות — ממצמות ורכות. 16. דרין — גרים.

סדרת הסיפורים על הלל ועל הלל ושמאי בבבלי עומדת בסימן המוטו: 'לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי'. שני האישים מסמלים אפוא שתי מידות שונות, והמבחן להתאמתן לחיים ולעולם מוצג במעשים להלן.

נקודת המוצא בסדרה הראשונה של המעשים על ענוותנותו של הלל עולה מתוך 'התערבות' על הקנטתו של הלל. הסכום 'ארבע מאות זוז' איננו מקרי. הוא ידוע כעונש שהשיתה המשנה על המבייש את חברו בצורות שונות (ראה להלן מקור מס' 9). כסופו של דבר נענש המנסה לכייש את הלל ונאלץ לשלם את הסכום הזה, אם כי כמובן שלא במסגרת ההלכתית המחייבת! הנסיבות להקנטתו של הלל, שבחר לו אחד המתערכים ברורות מאוד: 'ערב שבת היה, והלל חפף את ראשו'. ברור שזו שעה שאדם טרוד בהכנות לשבת, ממוקד בעסקי עצמו ואין דעתו פנויה לשאלות מכל סוג, ודאי שלא שאלות קנטרניות מעין אלו.

הפנייה 'מי כאן הלל, מי כאן הלל' עומדת, כמובן, בניגוד חריף לכל נימוסי הפנייה לחכמים, ויש בה אפילו מן המשפיל. וכשעמד הלל מול הטרדה בלתי צפויה ולא נרתע מן העלבון, נאלץ להתמודד עם שאלות מחורות, שלכאורה אינן מוסיפות כל דבר רוחני לשואלן, וקל לזהות בהן את ההיבט הקנטרני, ולראות שלא באו אלא להעליב ולהשפיל. דומה כי המספר רומז על ההשפלה האישית לגבי הלל באמצעות משחק הלשון: 'חפף את ראשו... מפני מה ראשיתן של בבליים סגלגלות'. הראש הנחפף של הלל הבבלי (הראוי אולי לתואר 'ראש הבבליים') מוצג כאן בעצם כסגלגל !!!

הלל מוכיח בהתנהגותו כי אין הוא קפדן, והוא מנסה להעביר מידה זו לאותו קנטרן, שניסה להקניטו תמורת בצע כסף — 'הוה זהיר ברוחך, כראי הוא הלל שתאבד על ידו ארבע מאות זוז והלל לא יקפיד'. אך לא פחות מכך, הוא מוכיח שאין שאלה בלתי חשובה בעיניו. נקודה זו בסיפורנו חשובה להבנת היחס לאחר. השאלות סובכות נרשא אחד: תכונותיהם הגופניות של בני עמים ותרבויות רחוקים. מסתבר שהלל אינו תולה את התכונות האלה, שעוררו תמיהה ואולי

מיאוס, 'סגלגל', 'טרוט' ו'רחב' הם מאפיינים מובהקים של כיעור. ראה: בבלי, גדרים סו ע"ב) בכוחות שמעבר לאדם! הוא מסביר את הדברים בהסברים רציונליים פשוטים, ותולה אותם בגורמים הקורים לכל אחד. הכרה את האחר והבנת שונותו הם הבסיס להידברות עמו. מבחינה מדעית ניתן אולי להתווכח עם הלל, וייתכן כי הסיבות לפגמים הללו הן אחרות. אולם, לא מדע בא הלל ללמדנו, אלא פרק באחוה אנושית.

ניגע עתה בקצרה בסיפור נוסף (תלמוד בבלי, מסכת שבת לא ע"א) המופיע כאותו הקשר:

- 1 שׁוֹב מַעֲשֵׂה בְּגוֹי אֶחָד שֶׁהָיָה עוֹבֵר אַחוֹרַי בֵּית הַמִּדְרָשׁ,
- 2 וְשָׁמַע קוֹל סוֹפֵר שֶׁהָיָה אוֹמֵר: "וְאַלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חַשֵּׁן וְאַפֹּד" (שמות כח, ד).
- 3 אָמַר: הֲלָלוּ לְמִי?
- 4 אָמְרוּ לוֹ: לְכֹהֵן גָּדוֹל,
- 5 אָמַר אוֹתוֹ נְכָרִי בְּעַצְמוֹ, אֵלֶּךְ וְאַתְּצִיר, בְּשִׁבְלִי שִׁישִׁימוֹנִי כֹהֵן גָּדוֹל.
- 6 בָּא לְפָנָי שְׁמַאי, אָמַר לִיָּה: גִּיְרֵנִי עַל מְנַת שְׁתִּישִׁימוֹנִי כֹהֵן גָּדוֹל.
- 7 דִּחְפוּ בְּאַמַת הַבְּגָנִין שֶׁבְיָדוֹ.
- 8 בָּא לְפָנָי הֵלֵל — גִּיְרִיָּה.
- 9 אָמַר לוֹ: כְּלוֹם מַעֲמִידִין מְלָךְ אֵלָּא מִי שִׁוִּידַע טַכְסִיסֵי מְלָכוֹת?
- 10 לָךְ לְמַד טַכְסִיסֵי מְלָכוֹת.
- 11 הֲלָךְ וְקָרָא, בִּינוֹן שֶׁהִגִּיעַ: "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת" (במדבר א, נא)
- 12 אָמַר לִיָּה: מִקְרָא זֶה עַל מִי נֹאמַר?
- 13 אָמַר לוֹ: אֶפְלוֹ עַל דָּוִד מְלָךְ יִשְׂרָאֵל.
- 14 נִשְׂא אוֹתוֹ גַּר קַל וְחֹמֶר בְּעַצְמוֹ: וְכֹה יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ בָּנִים לְמָקוֹם,
- 15 וּמִתוֹךְ אֲהַבָּה שֶׁאַהֲבָם קָרָא לָהֶם: "בְּנֵי בְּכָרִי יִשְׂרָאֵל" (שמות ר, כב)
- 16 כְּתִיב עֲלֵיהֶם "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת",
- 17 גַּר הַקַּל שֶׁבָּא בְּמַקְלוֹ וּבְחַרְמִילוֹ — עַל אַחַת כְּפֹה וְכֹפֹה?
- 18 בָּא לְפָנָי שְׁמַאי,
- 19 אָמַר לוֹ: כְּלוֹם רְאוּי אֲנִי לְהִיּוֹת כֹהֵן גָּדוֹל? וְהֵלֵא כְּתִיב בְּתוֹרָה "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת"?
- 20 בָּא לְפָנָי הֵלֵל,
- 21 אָמַר לוֹ: עֲנִיתִן הֵלֵל, יְנוּחוּ לָךְ בְּרִכּוֹת עַל רֵאשִׁיךָ שֶׁהִקְרַבְתִּי תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה.
- 22 לְיָמִים נִדְוָנוּ שְׁלֹשָׁתָן לְמָקוֹם אֶחָד,

23 אָמְרוּ:

24 קַפְדָּנוֹתוֹ שֶׁל שְׁמַאי בְּקִשָּׁה לְמַוְרְדָנוּ מִן הָעוֹלָם,

25 עֲנִיתָנוֹתוֹ שֶׁל הֵלֵל קִרְבָנוּ תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה.

הסיפור על הנכרי שביקש להתגייר בפני הלל ושמאי החותם את סדרת הספורים על הלל, יכול להתפרש בדרכים שונות, מתוך הרגשים ספרותיים או ערכיים שונים, אך לשיטתנו נגלה בו גם יחס לאחר הנובע מתוך הבנה בסיסית לאישיותו של הנכרי. בהסכמתו להידברות עם הנכרי מצהיר הלל על הכרתו בעמדת פתיחה שונה מאוד מזו שלו. אין כאן מקום לשיח, שכן הרצון לכבוד המגיע את הנכרי יוצר פער בין הלל הנודע בענוונותו לבין הנכרי המדגיש את החיצוניות (בגדים), הרוצה להיות כהן גדול! אולם ענווה, פירושה להבין את המנוגד לך לחלוטין באישיותו, בגישתו וברעותיו. כבוד הזולת איננו סיסמה ערטילאית. הוא כרוך בשיח ובהידברות, ואלו אינם מצטמצמים לנכונות לשמוע את עמדת הפתיחה של הזולת, הנעשית לפעמים מתוך נימוס. הכבוד חשוב גם בהמשך. הלל מלמדו את הסוגיה הנידונה בדרך מיוחדת — אין הוא מטיף אלא מעורר את הנכרי ללמידה. כמורה משיב הלל לשאלתו, אך מאפשר לו להתמודד עם ה'חומר' לבר. בסופו של דבר, נושא הנכרי את ה'קל וחומר' בעצמו ומגיע למסקנה מתוך הכוחות הגנוזים באישיותו. כל זה שונה, מגישתו של שמאי המקפיד להפגין בכוונות ('דחפור') את האמת ההלכתית ללא קשר לאדם, מושא הדין ההלכתי.

ספרות נבחרת:

על הסיפור — המתגיר כדי שישמוהו כהן גדול, ראה: י' פרנקל, צורות חיצוניות לעומת ערכים פנימיים, מכתם לרוד, עורכים: י"ד גילת וא' שטרן, רמת-גן תשל"ח, עמ' 125-121.